

KRONIJK – CHRONIQUE

Doctorale Proefschriften – Thèses de Doctorat

I. DE BEELDE, *Boekhoudkundige informatie en het gebruik ervan in een aantal Belgische steenkoolmijnen in de eerste helft van de twintigste eeuw*. RUG, 1992, Promotors: R. Van Eenoo, E. De Lembre.

In dit proefschrift wordt onderzocht welke boekhoudkundige informatiesystemen gebruikt werden in een aantal Belgische steenkoolmijnen tijdens de eerste helft van de 20e eeuw. Enerzijds werden de eerder technische aspecten van de boekhouding bestudeerd, anderzijds werd ruime aandacht besteed aan de rapporten die op basis van de informatie in deze systemen tot stand kwamen, en aan het gebruik van deze informatie in het beslissingsproces binnen de ondernemingen.

De onderzochte ondernemingen zijn een vijftiental steenkoolmijnen, allen op één na gesitueerd in het Luikse bekken. Dit onderzoek werd aangevuld met een analyse van de documenten m.b.t. de Charbonnages A. Dumont te Waterschei, die neergelegd werden in het Rijksarchief te Beveren.

De bestudeerde periode bestrijkt de eerste helft van de twintigste eeuw, waarbij vooral de tussenoerlogse periode sterk vertegenwoordigd bleek in de onderzochte archieven.

Vooraleer te starten met het eigenlijke archiefwerk, werd een literatuurstudie uitgevoerd m.b.t. de evolutie van de Belgische steenkoolnijverheid en de internationale ontwikkeling op het vlak

van algemeen en industrieel boekhouden. Op basis van de vaststellingen van dit literatuuronderzoek werden enkele werkhypothese geformuleerd.

Teneinde de bevindingen van het archiefwerk te kunnen situeren, werd voorafgaandelijk ook een analyse uitgevoerd van een aantal Belgische handboeken inzake boekhouden, voornamelijk een standaardwerk van H. Blairon, waarvan opeenvolgende edities werden onderzocht. Op basis hiervan werd ondermeer vermoed dat kostprijscalculatie in België in deze periode van het integrale historische kosten-type was, dat zowel interne als externe transacties binnen één boekhoudkundig systeem verwerkt werden, en dat afschrijvingen uitsluitend lineair berekend werden. De aandacht die in deze werken besteed wordt aan nieuwe ontwikkelingen op het vlak van beleidsboekhouden (zoals die werden vastgesteld in bv. de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk) blijft beperkt. Uit het archiefwerk zou blijken dat de in de praktijk voorkomende boekhoudtechnieken sterk verschilden van de theorie: de boekhoudpraktijk was doorgaans minder consistent, de rekeningen werden minder uitgesplitst, niet alle boekhoudkundige taken werden uitgevoerd door de boekhoudafdeling, en de kostprijsberekening verliep op een andere wijze.

Uit het archiefonderzoek bleek dat de meest aangetroffen boeken de grootboeken waren. Aan de hand hiervan bleek het mogelijk de rekeningenstelsels die gebruikt werden, te reconstrueren, evenals (in zekere mate) de wijze waarop transacties geregistreerd werden. Twee groepen van ondernemingen konden worden onderscheiden. Enerzijds zijn er steenkoolmijnen met een eenvoudig registratiesysteem, met slechts enkele boeken en een beperkt aantal rekeningen. Anderzijds zijn er ondernemingen die voorgedrukte grootboeken gebruiken, vaak gecombineerd met een aantal hulpboeken en met een verdere onderverdeling van de rekeningen. Bij deze laatste groep spelen de schema's ontwikkeld door de Société Générale, een grote rol.

Op het vlak van de rapportering konden drie niveau's worden onderscheiden.

Enerzijds werden een aantal rapporten gericht aan de overheid. Het is twijfelachtig of deze rapporteringsvorm tot wijzigingen in het boekhoudsysteem leidde : vermoedelijk werden bestaande gegevens aangepast voor rapportering naar de overheid.

Een tweede rapporteringsniveau betrof de rapporten gericht naar de bestuurders van de ondernemingen. Hierbij werd een uitgebreide waaier van rapporten geïdentificeerd. Een globaal onderscheid werd gemaakt tussen technische informatie (bv. m.b.t. rendement) en boekhoudkundige informatie (bv. m.b.t. kostprijs). Hierbij konden we concluderen dat kostprijsinformatie veel aandacht kreeg. Een specifiek niveau werd hierbij gevormd door de rapportering naar holdings. Deze informatie bleek zeer gedetailleerd en de holdings bleken sterk betrokken te zijn bij de leiding van de steenkoolmijnen waarin ze participeerden.

Een laatste niveau is de rapportering naar de aandeelhouders toe. Hierbij werd de structuur van (voornamelijk) de jaarrekeningen en de jaarverslagen bekeken. In veel gevallen bleek de informatie die ter beschikking van de aandeelhouders werd gesteld, sterk samengevat te zijn, als we vergelijken met de informatie die ter beschikking stond van de ondernemingsleiding.

Een algemeen probleem dat zich stelde bij de interpretatie van de gevonden gegevens, was het gebrek aan informatie m.b.t. waarderingsregels. Dit maakte een correcte inschatting van de informatie vaak onmogelijk. Bovendien werd aangetoond dat waarderingsregels zeer sterk varieerden in tijd en ruimte, hetgeen als gevolg heeft dat de waarde van historisch onderzoek dat gebruik maakt van boekhoudkundige informatie (zonder een grondig onderzoek van de onderliggende waarderingsprincipes) sterk betwijfeld kan worden. Voor een dergelijk onderzoek zal nagenoeg steeds toegang tot

bedrijfsinterne bronnen noodzakelijk zijn, en zelfs indien dit mogelijk is, zullen vaak essentiële documenten ontbreken.

Op basis van de gegevens inzake de beschikbaarheid van boekhoudkundige informatie voor de ondernemingsleiding, aangevuld met een onderzoek naar de positie van de boekhouder in de bestudeerde bedrijven, werd geconcludeerd dat boekhoudkundige informatie beschouwd werd als een belangrijke basis voor het nemen van beleidsbeslissingen.

De in de praktijk aangetroffen situatie werd vergeleken met de bevindingen van gelijkaardig onderzoek in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, en bleek vrij gelijksoortig te zijn. Tenslotte werd ook onderzocht in hoeverre indicaties gevonden werden van een ruimer gebruik van boekhoudkundige informatie, met name in hoeverre boekhoudkundige gegevens een rol speelden bij de relatie tussen ondernemingsleiding en werknemers. In twee gevallen werden duidelijke indicaties in deze zin gevonden, terwijl de tijdopname-systemen die gehanteerd werden in minstens één van de onderzochte mijnen een gedetailleerde controle van de arbeiders moesten mogelijk maken. Deze laatste gegevens suggereren dat de rol van boekhoudkundige informatie ruimer zou kunnen zijn dan hun traditionele functie, het verstrekken van informatie aan de ondernemingsleiding en de eigenaars m.b.t. het gevoerde en te voeren beleid.